

O'QUVCHILAR NUTQINI O'STIRISHDA O'YINLARDAN FOYDALANISH

Isroilova Gulbaxor Yusubjonovna

A. Avloniy nomidagi Ilmiy tadqiqot milliy insitutida Qayta tayyorlov logopediya defektologiya yo‘nalishi talabasi

Annotatsiya

Ushbu maqolada o‘quvchilarni nutqini rivojlantirishda va takomillashtirishda ishlatilgan turli xil o‘yinlar, interfaol metodlar hamda ularning o‘quvchilarni nutqini rivojlantirishdagi o‘rni va ahamiyati haqida ma‘lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar

nutq, interfaol metodlar, so‘z boyligi, talaffuz, taffakur, tinglash va tushunish, notiqlik san‘ati.

Nutq — tilning fikr ifodalash va almashish jarayonlarida amal qilishi, tilning alohida ijtimoiy faoliyat turi sifatidagi muayyan yashash shakli. Nutq deganda uning og‘zaki va yozma ravishda namoyon bo‘lishidagi jarayonlar, ya‘ni so‘zlash jarayoni va uning natijasi tushuniladi. Lingvistik nazariyada nutq tushunchasi muayyan til jamoasida qabul qilingan ifoda vositalari tizimi hisoblangan mavhum til tushunchasiga hamda ijtimoiy borliqning eng harakterli ko‘rinishlaridan bo‘lgan aniq, bir qadar umumiyroqtil tushunchasiga qarama-qarshi qo‘yiladi. Til birliklari nutqni hosil qiladi, ya'ni har bir inson o‘z fikrini boshqalarga til orqali, til birliklari orqali bayon qiladi, boshqalari fikrini til orqali egallaydi, tushunadi. Ya'ni nutq tevarakatdagi voqea-hodisalar haqidagi fikr mulozazalarni boshqalarga yetkazishdir. Shuning uchun til va nutq inson hayotida muhim ahamiyat kasb etadi.

Nutq o‘quvchilar taffakurini o‘stirishda muhim vositadir. Nutq fikrni bayon etish vositasi bo‘libgina qolmay, uni shakllantirish quroli hamdir. Nutq fikrning psixologik asosi vazifasini bajaradi, uni o‘stirish sharti esa fikrni boyitish hisoblanadi. Aqliy faoliyat sistemasini egallash asosidagina nutqni muvaffaqiyatli o‘stirish mumkin. Shuning uchun o‘quvchilar nutqini o‘stirishda materialni tayyorlash, takomillashtirish, mavzuga oidini tanlash joylashtirish, mantiqiy operatsiyalarga katta ahamiyat beriladi. Tafakur til yordamida nutqiy shakllantirilsa va bayon etilsagina muvaffaqiyatli o‘sadi. Tushuncha so‘zlar yoki brikmalari bilan ifodalanadi, shunday ekan, tushuncha til vositasi bo‘lgan so‘zda muhim aloqa materialiga aylanadi. Kishi tushuncha ifodalaydigan so‘z so‘z birikmasini bilsagina, shu tushunchaga asoslangan holda, tashqi nutqda ifodalash, fikrlash imkoniga ega bo‘ladi. Nutqda fikr shakllantiriladi, shu bilan birga, fikr nutqni yaratadi.” Nutq fikr bilan chambarchars bog‘liqdir. Nutq bo‘lmasa taffakur ham bo‘lmaydi, til material bo‘lmasa, fikrni ifodalab berib bo‘lmaydi”. Fikrni nutqiy shakllantirish uning aniq, tushunarli, sof, izchil, mantiqiy bo‘lishini ta‘minlaydi. Tilni egallash shu tilning fonetikasini, lug‘at tarkibini, grammatik qurilishini bilib olish, fikrni takomillashtirish uchun shart - sharoit hozirlaydi. Bilimlar, faktlar har xil axborotlar ham, nutqning materialidir. Nutq taffakur jarayonini o‘rganishning muhim vositasi bo‘lib xizmat qiladi. Nutqdan o‘quvchining fikriy rivojining asosiy o‘lchovlari sifatida foydalaniladi. O‘quvchilarnig barcha predmetlardan materialni o‘zlashtirishi va umumiy aqliy rivojlanishi

haqida fikr yuritilganda, u yoki bu mavzuni bola o‘z nutqida qanday bayon eta olishiga qaratiladi. Shunday qilib, nutqni taffakurdan ajratib bo‘lmaydi, nutq taffakur asosida rivojlanadi, fikr nutq yordamida pishib yetiladi, yuzaga chiqadi. Ikkinchi tomondan, nutqning o‘sishi fikrni shakllantirishga yordam beradi va takomillashtiradi.

O‘quvchilar nutqini rivojlantirishda o‘yinlardan foydalanish juda samarali va qiziqarli bo‘lishi mumkin. O‘yinlar nafaqat o‘quv jarayonini qiziqarli qiladi, balki o‘quvchilarga nutq va til ko‘nikmalarini mashq qilish va yaxshilash uchun tabiiy kontekstni ham beradi. O‘yinlar nutqni rivojlantirishga yordam beradigan bir necha usullar:

1. So‘z boyligini boyitish: So‘z o‘yinlari, masalan, boshqotirma, charades yoki so‘z assotsiatsiyasi o‘yinlari o‘quvchilarning so‘z boyligini kengaytirishga va o‘z fikrlarini og‘zaki ifoda etish qobiliyatini oshirishga yordam beradi.

2. Talaffuz amaliyoti: talaffuz mashqlarini o‘z ichiga olgan o‘yinlar, masalan, tilni burish yoki fonetikaga asoslangan o‘yinlar, o‘quvchilarning artikulyatsiya va fonemik ongini yaxshilashga yordam beradi.

3. Suhbatlashish malakasi: Rolli o‘yinlar, hikoya qilish faoliyati yoki bahs-munozara o‘yinlari o‘quvchilarni suhbatga kirishishga, o‘z fikr va mulohazalarini ifoda etishga undashi mumkin, shu orqali ularning nutqiy mahorati va ishonchini oshiradi.

4. Grammatika va sintaksis: Gaplar yaratish, grammatika testlari yoki jumla tuzilishi o‘yinlari o‘quvchilarga grammatika va sintaksisni qiziqarli va interaktiv tarzda o‘rganish va mashq qilishda yordam beradi.

5. Tinglash va tushunish: Tinglab tushunish faoliyati, hikoya qilish o‘yinlari yoki ko‘rsatmalarga rioya qilish o‘yinlari kabi ko‘plab o‘yinlar o‘quvchilarning tinglash ko‘nikmalarini charxlashiga yordam beradi, bu esa samarali og‘zaki muloqot uchun juda muhimdir.

6. Notiqlik va taqdimot ko‘nikmalari: Omma oldida nutqiy vaziyatlarni taqlid qiluvchi o‘yinlar, masalan, nutq o‘yinlari va turli xil taqdimotlar o‘quvchilarda nutq va taqdimotlar o‘tkazishda ishonch va notiqlikni rivojlantirishga yordam beradi.

Xulosa:

Nutqni rivojlantirishga o‘yinlarni kiritishda yoshga mos, madaniyatga mos va o‘quv maqsadlariga mos keladigan mashg‘ulotlarni tanlash muhim ahamiyatga ega. Bundan tashqari, o‘qituvchilar o‘yindan so‘ng o‘quvchilarga o‘rganganlarini mustahkamlashga va uni real hayotdagi muloqot holatlarida qo‘llashga yordam berish uchun munozaralar va mulohaza yuritishlari kerak. Umuman olganda, o‘yinlardan foydalanish dinamik va interaktiv ta‘lim muhitini yaratishi mumkin, bu esa o‘quvchilarning nutq qobiliyatlarini rivojlantirishga yordam beradi, shu bilan birga tilni o‘rganish jarayonida ijodkorlik, hamkorlik va zavqlanishga yordam beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Abdullayeva Q. Nutq o‘stirish. - Toshkent O‘qituvchi, 1980.
2. Babayeva D.R. “Nutq o‘stirish metodikasi” Toshkent TDPU 2016-yil. O‘quv qo‘llanma.

3. Karimova V.M., Sunnatova R.I., Tojiboyeva R.N. Mustaqil fikrlash. - Toshkent Sharq, 2000.
4. Muhiddinov A.G'. O'quv jarayonida nutq faoliyati. - Toshkent O'qituvchi, 1995.
5. F.R.Qodirova. R.M Qodirova. “Bolalar nutqini rivojlantirish nazariyasi va metodikasi”. Toshkent “Istiqlol”, 2006.
6. Israilova, S. (2022). " Ko'k" leksemasining etimologik tavsifi. Uzbekistan: Language and Culture.
7. Atadjanova, M. A. (2016). Animatic mythology and its functional nature in the current Uzbek prose. Молодий вчений, (1), 290-294.
8. Alavutdinova, N., & Abdurahmonova, M. Ijodiy fikrlash ko ‘nikmasini shakllantirish muammolari. O ‘ZBEKIST, 87.
9. Karimova, V. M., & Akramova, F. A. (2000). Psixologiya (ma’ruzalar matni). Nodira ALAVUTDINOVA, Muqaddas ABDURAHMONOVA.
10. Келдиёрова, Г. С. (2021). Язык и стиль Эркина Вахидова. Молодой ученый, (41), 40-42.
11. www.ziyonet.uz